

УДК 347.73:631

ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА КАТЕГОРІЇ ФІНАНСІВ

*Мушенко В.В., к.ю.н., ст. викладач кафедри аграрної економіки ВП НУБіП
України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

У статті здійснено теоретичний аналіз дуалістичної (економічної та правової) складової цілісної категорії фінансів.

Фінанси, фінансово-правові норми, фінансова система, фінансові інститути, фонди фінансових ресурсів.

Виникнення фінансів пов'язане з розвитком товарно-грошових відносин та держави як органу влади. В сучасному суспільно-економічному просторі під фінансами розуміють сукупність економічних відносин, що пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фондів грошових коштів у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу. Проте ці економічні відносини регулюються в державі фінансово-правовими нормами, як встановленими державою та забезпеченими її примусовою силою загальнообов'язковими правилами поведінки суб'єктів суспільних відносин. Також фінансово-правові норми встановлюють права та обов'язки їх учасників і мають імперативний характер.

Вивченню фінансів як різнопланової економіко-правової категорії присвячені дослідження представників радянської та російської шкіл фінансового права: І. Андреева, Н. Бровкіної, О. Горбунової, Є. Грачова, М. Карасьової, О. Крохіної, Е. Соколова та інших; вітчизняних науковців-юристів: Є. Алісова, Л. Воронової, О. Дмитрик, П. Кучерявенка, А. Нечай, О. Орлюк, Л. Савченка, В. Чернадчука та інших; сучасних вчених-економістів В.Д. Базидевича, О.М. Бородіної, О.Д. Заруби, І.В. Комарової, В.І. Проніна, О.П. Рябченка, Л.Д. Тулуша, В.О. Цибок та інших.

Метою даної статті є спроба охарактеризувати поняття фінансів як дуалістичної економіко-правової категорії.

Фінанси досягли найбільшого розвитку у ХХ ст., коли розширились функції держави і стали провідними товарно-грошові відносини.

Серед основних причин виникнення та становлення фінансів слід визначити поглиблення суспільного розподілу праці в результаті закономірного розвитку суспільно-виробничих відносин, поширення товарно-грошових відносин, необхідність розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою дотримання пропорцій відтворення та утримання невиробничої сфери, управління, оборони країни тощо.

Вперше у сучасному тлумаченні термін «фінанси» став застосовуватися у Франції, де під фінансами розумілася сукупність коштів, необхідних для задоволення потреб держави та суспільства [1, с.99].

В сучасному суспільно-економічному просторі фінанси є сукупністю економічних відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом, використанням фондів грошових коштів у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту національного доходу [2, с.149].

На сучасному етапі основними ознаками фінансів є:

- нерозривний зв'язок з існуванням товарно-грошових відносин;
- обумовленість фінансових відносин наявністю держави як органу управління;
- обмінно-розподільчий характер фінансових відносин;
- зв'язок фінансових відносин з формуванням грошових доходів та накопичень;
- забезпечення та відображення руху вартості від одного суб'єкта економічних відносин до іншого.

СЕКЦІЯ 3

«Соціально-економічні аспекти управління якістю освіти і науки»
«Освітні інновації з позицій доступності та неперервності освіти»

Тобто, на нашу думку, основне призначення фінансів реалізується шляхом створення й використання різноманітних фондів фінансових ресурсів на всіх етапах діяльності держави, підприємств і кожного індивіда.

Фонди фінансових ресурсів, які обслуговують економічні процеси, є досить різноманітні як за методами створення, напрямками використання, рівнем відображення інтересів, так і за суб'єктами економічної діяльності, методами виробничої й суспільної інтеграції та кінцевою метою відповідного виду діяльності. Найважливіша роль належить фінансам на рівні господарських структур. Тут створення й використання фондів фінансових ресурсів спрямовані на підвищення ефективності господарської діяльності, тобто одержання високої норми прибутку на вкладений капітал.

Роль фінансів найвідчутніше проявляється при розв'язанні соціальних проблем. Тут створюється фонди фінансових ресурсів для здійснення соціальних заходів як на рівні кожного громадянина для покриття витрат на соціальні цілі, так і на рівні господарських структур для задоволення соціальних благодійних потреб, а також фондів фінансових ресурсів на соціальні цілі в складі бюджетів.

Фінанси як економічний інструмент здатні кількісно і якісно впливати на суспільне виробництво і суспільство в цілому, оскільки:

- забезпечують розподіл ВВП на потреби юридичних та фізичних осіб;
- забезпечують кругообіг фінансових ресурсів;
- впливають на суб'єктів розподільчих та обмінних відносин;
- відіграють провідну роль у системі економічних методів управління економікою держави;
- забезпечують контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів [3, с. 86].

Фінанси мають видиму форму прояву і внутрішній зміст. Видимою стороною фінансів є грошові потоки, що рухаються між суб'єктами фінансових відносин. Ці потоки є предметом практичної фінансової діяльності. Внутрішній зміст фінансів пов'язаний з тим, що ці грошові потоки відображають рух вартості створеного у суспільстві ВВП, тобто обмінні й розподільні відносини. Від налагодженості цих відносин залежить ефективність економічної системи і розвиток суспільства.

Об'єкти фінансових відносин є валовий внутрішній продукт та національне багатство. ВВП — сумарна ринкова вартість кінцевих продуктів і послуг, виготовлених на території країни за певний період часу, як правило за рік [3, с. 156].

Національне багатство — вартість нагромаджених в країні цінностей та залучених у виробництво природних ресурсів. Склад національного багатства: основні засоби, матеріальні ресурси, золотий запас, валютний запас. Коли об'єктом фінансових відносин є національне багатство для формування доходів використовується те, що створене попередніми поколіннями або дане природою. Це є прийнятним в тому разі, коли існують зайві основні засоби чи матеріальні ресурси, які не використовуються, а також коли є значні запаси природних ресурсів, що перевищують потреби даної країни. В інших випадках розпродаж національного багатства означатиме марнотратство і втрату ресурсів країни [3, с. 159].

Фінанси, складаючи цілісну, однорідну систему, припускають певну внутрішню видову диференціацію. Обумовлено її детальним, спеціальним аналізом внутрішніх складових частин фінансів, які різняться специфічними особливостями й режимами. В цих умовах однорідні, єдині за формами й методами, відносини визначають як фінансовий інститут. Наявність єдиних за природою та змістом, але різних за формою фінансових інститутів обумовлено різноманіттям сфер застосування фінансів, напрямками їхньої реалізації.

**Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
професорсько-викладацького складу, науковців, аспірантів і студентів
«Роль інститутів освіти та науки у формуванні інноваційної культури суспільства»**

Сукупність взаємозалежних, взаємодіючих фінансових інститутів становить фінансову систему держави. Фінансову систему часто характеризують за двома аспектами:

а) як сукупність фінансових інститутів, які опосередковують формування й використання грошових фондів;

б) як сукупність державних органів і установ, які здійснюють фінансову діяльність.

Фінанси як систему відносин визначено сукупністю категорій та понять. Однією з найзагальніших, фундаментальних, системоутворюючих категорій є фінансова система. Це поняття утвердилось у фінансово-правовій літературі на початку ХХ століття та набуло свого поширення в сучасній фінансово-правовій науці.

Фінансові відносини виникають:

– між державою та юридичними особами;

– між державою та фізичними особами;

– між юридичними особами при формуванні виробничих фондів, орендних відносин, тощо;

– між підприємствами, організаціями, установами та їх працівниками.

Фінансова система містить такі ланки:

- 1) бюджетна система;
- 2) кредитна система,
- 3) обов'язкове державне страхування;
- 4) фінанси підприємств [1, с. 56].

Бюджетна система України складається з Державного бюджету й місцевих бюджетів. Зміст, структуру бюджетів, їхнє співвідношення визначено адміністративно-територіальним устроєм держави. Бюджети акумулюють переважно всі грошові фонди публічного характеру.

Кредитна система включає як державне кредитування, так і банківське. Однак, якщо державний кредит є безумовною сферою публічного регулювання, де держава виступає позичальником коштів на визначені цілі й у специфічній формі, то банківське кредитування досить специфічно входить до фінансової системи. Фінансово-правовий аспект банківського кредитування стосується тільки тих відносин, що охоплюють і регулюють рух державних коштів, не включаючи диспозитивні, цивільно-правові аспекти банківського кредитування.

Обов'язкове державне страхування пов'язано з розподілом і перерозподілом частини сукупного суспільного продукту, спрямуванням коштів на виплату пенсій тощо. Державне страхування виступає формою утворення й використання цільових грошових фондів, призначених для соціальних, запобіжних та інших цілей [4, с.94].

Фінанси підприємств як відособлені грошові фонди пов'язано з формуванням, розподілом і використанням коштів підприємств. Фінанси підприємств складають основу децентралізованих фінансів. Характеризуючи фінанси підприємств як ланку фінансової системи потрібно враховувати, що фінанси державних підприємств безумовно є складником фінансової системи, їм притаманний публічний зміст і регулювання [5, с. 83].

Характеризуючи юридичну складову фінансів, слід зазначити, що організація, управління, контроль у галузі фінансової діяльності держави передбачає чітку правову врегульованість відносин руху публічних фінансових ресурсів. Це означає визначеність під час виділення об'єкта регулювання, системи суб'єктів відносин, їхніх повноважень, прав і обов'язків. Зводити фінансово-правове регулювання виключно до руху коштів не зовсім правильно. Ці відносини є предметом декількох галузей права. Предметом фінансово-правового регулювання є відносини, що регулюють рух публічних фінансів, які

СЕКЦІЯ 3

«Соціально-економічні аспекти управління якістю освіти і науки»
«Освітні інновації з позицій доступності та неперервності освіти»

утворюються в зв'язку з функціонуванням державних фінансів та фінансів територіальних громад.

Висновок

Таким чином, в сучасному економічному просторі фінанси виконують вагомую роль в частині забезпечення необхідних умов для формування, розподілу й використання ВВП в державі та забезпечення всіх суб'єктів суспільного відтворення грошовими коштами, достатніми для здійснення їх діяльності тощо.

Юридична складова категорії фінансів полягає в формуванні сукупності правових норм, що регулюють суспільні відносини в сфері формування, розподілу й використання централізованих і децентралізованих грошових фондів держави й територіальних громад.

Список літератури

1. Фінансове право України: підручник; за ред. П.М. Кучерявенка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 230 с.
2. Фінансове право: Підручник / Г.В. Бех, О.О. Дмитрик, І.Є. Криницький та ін.; за ред. М.П. Кучерявенка. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 320 с.
3. Финансовое право; под. ред. И.Н. Пахомова. – Харьков: ООО «Одисей», 2003. – 448 с.
4. Мушенко В.В. Принципи діяльності держави щодо фінансової підтримки сільського господарства / В.В. Мушенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – К., 2011. – №7. – С. 91–98.
5. Кучерявенко М.П. До питання про систему фінансового права / М.П. Кучерявенко // Право України. – 2003. – № 4 – С.33–37.

В статтє осуцествлен теоретический анализ дуалистической (экономической и правовой) составной целостной категории финансов.

Финансы, финансово-правовые нормы, финансовая система, финансовые институты, фонды финансовых ресурсов.

The theoretical analysis of dualistic (economic and legal) component of integral category of finances is carried out in the article.

Finances, financially-legal norms, financial system, financial institutes, funds of financial resources.